

سنجش و ارزیابی میزان تاب آوری مناطق شهری در برابر سیلاب های شهری (مطالعه موردی: شهر ارومیه)

شهریار خالدي^۱، منیژه قهرودی تالی^۲، قاسم فرهمند*^۳

۱.استاد گروه جغرافیای طبیعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۲.استاد گروه جغرافیای طبیعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳.دانشجوی دکتری اقلیم شناسی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

(پژوهشی)

(دریافت: ۹۹/۰۷/۱۴ پذیرش: ۹۹/۰۹/۲۹)

<http://dx.doi.org/10.52547/sdge.2.3.169>

چکیده

مدیریت سیلاب متضمن کاهش اثرات و خطرات است، اما حذف اثرات و خطرات تقریباً ناممکن است. دلیل این امر، محدودیت های مالی و دانش محدود و اندک ما انسان ها است. یکی از راهکارهای کاهش اثرات در برابر مخاطرات، تاب آوری است. بررسی پیشینه مطالعات نشان می دهد که ارتقاء تاب آوری در برابر بلایای طبیعی، تحت تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و مدیریتی قرار دارد. بر همین اساس هدف اصلی این پژوهش بررسی ساختارهای یاد شده بر تاب آوری شهر ارومیه در برابر سیلاب شهری است. روش شناسی مطالعه حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش پیمایشی و توصیفی - تحلیلی می باشد. یافته های پژوهش نشان داد که از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی، منطقه ۳ شهر ارومیه با میانگین (۶۵/۳۰) مطلوب ترین منطقه، از لحاظ اقتصادی و مدیریتی، منطقه ۵ شهر ارومیه با میانگین (۲۴/۷۴) و (۳۲/۶۴) مطلوب ترین منطقه از لحاظ تاب آوری اقتصادی و مدیریتی می باشد. همچنین از لحاظ تاب آوری کالبدی منطقه ۴ شهر ارومیه به علت برخورداری از امکانات زیرساختی بهتر (دسترسی به مراکز درمانی، آتش نشانی، بیمارستانی و...) مطلوب ترین منطقه از لحاظ تاب آوری کالبدی در برابر سیلاب شهر می باشد. در نهایت جمع بندی میانگین کل شاخص ها نشان داد که منطقه ۳ شهر ارومیه مطلوب ترین منطقه و منطقه ۴ شهر ارومیه نامطلوب ترین منطقه از لحاظ تاب آوری در برابر سیلاب شهری می باشد.

واژه های کلیدی: تاب آوری، سیلاب شهری، شهر ارومیه، مدل تحلیل شبکه ای.

مقدمه

سیلاب^۱ از معمول‌ترین و مصیبت‌آمیزترین مخاطرات طبیعی است که جهان امروز با آن مواجه است. این مخاطره بیش از هر پدیده هیدرو اقلیمی دیگری خسارت و تخریب به بار می‌آورد (NOAA, 2009). سیلاب‌ها زندگی هزاران نفر را می‌گیرند و میلیاردها تومان خسارت به اموال انسان وارد می‌کنند. در مقایسه با سایر بلایای طبیعی، حدود ۳۰ درصد از مرگ و میرها و ۳۳ درصد از خسارت‌های اقتصاد جهانی را این مخاطره سبب می‌شود (Campana et al, 2001). عوامل متعددی در بروز سیل در یک منطقه مؤثر است. وقوع سیل علاوه بر اینکه تابع وقایع اقلیمی به‌ویژه مقدار، شدت، توزیع مکانی و زمانی بارندگی است، تحت تأثیر ویژگی‌های مختلف حوضه آبخیز مانند کاربری اراضی و دخالت انسان نیز است. افزایش سطوح نفوذناپذیر حوضه که ناشی از شهرسازی و احداث انواع سازه‌ها بر خاک‌های نفوذپذیر است، به‌طور طبیعی از میزان سطوح نفوذپذیر که قادر به جذب بخشی از بارندگی هستند، می‌کاهد. اصل این تغییرات، توسعه زهکشی حوضه، کوتاه شدن زمان تمرکز و افزایش شدت آبدهی سیلاب‌های حوضه خواهد بود (Taheri et al, 1996). به بیان دیگر افزایش جمعیت، گسترش تأسیسات صنعتی، کمبود مکان برای ساخت و ساز خصوصاً در کلان‌شهرها، باعث شده تا تغییرات شدیدی در مورفولوژی حوضه‌های آبریز ایجاد شود. همچنین تسطیح زمین، تجاوز به حریم رودخانه‌ها و مسیل‌ها، باعث تغییر الگوی زهکشی طبیعی و جاری شدن جریان در سطح شهر می‌شود (سپهر و کاویان، ۱۳۹۳). این مسئله منجر به تشدید خطر سیل خیزی و آب‌گرفتگی معابر و افزایش هزینه‌های نگه‌داری شهر شده و خسارات احتمالی جانی و مالی را افزایش داده است. براساس مطالعات انجام شده، گسترش شهرها در حوضه آبریز، سبب افزایش سطوح نفوذناپذیر، افزایش حجم رواناب و سیلاب، کاهش زمان تمرکز، افزایش دبی حداکثر لحظه‌ای و تغییر کیفیت سیلاب می‌گردد (حسین زاده و جهادی طرفی، ۱۳۸۶). اگر چه برخی

اقدامات پیش‌گیری کننده مورد استفاده قرار گرفته است، اما واقعیت این است که نمی‌توان از پیامدهای بلایا به‌طور کامل جلوگیری کرد. زیرا برخی از این بلایا دارای اشکال بزرگ غیرقابل پیش‌بینی هستند. بنابراین باید ظرفیت و توان ساکنین برای مقاومت و زندگی در کنار بلایا را بهبود بخشید. در مقابل این موقعیت، استراتژی بین‌المللی سازمان ملل برای کاهش بلایا، ایجاد تاب‌آوری جوامع در برابر بلایای طبیعی را جزو اهداف خود قرار داده و آن را برای سال‌های ۲۰۰۵ - ۲۰۱۵ در نظر گرفته است (Zhou, 2010). از مهم‌ترین چالش‌های وقوع سیلاب چگونگی بازگشت به حالت اولیه می‌باشد که بخشی از فرآیند بازگشت تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیرساختی، مدیریتی و شرایط روحی و روانی خود خانوارهای آسیب دیده، بخشی دیگر به شرایط مدیریت دولتی مربوط می‌شود، که به مجموعه این عوامل تاب‌آوری گفته می‌شود (Adger, 2000). تاب‌آوری در برابر آسیب‌پذیری بیشتر بر جنبه‌های مثبت تأکید دارد و امروزه دولت‌ها و جوامع تلاش می‌کنند با ارتقاء تاب‌آوری در برابر بلایای طبیعی شرایط را برای بهبود زندگی در مناطق دارای خطر افزایش دهند. یکی از شهرهای که احتمال آسیب‌پذیری در برابر سیل در آن به مراتب بالاتر می‌باشد شهر ارومیه می‌باشد که لزوم برنامه‌ریزی بلندمدت را می‌طلبد. شهر ارومیه بر روی واحدهای زمین‌شناسی مختلفی از قبیل رسوبات آبرفتی، ماسه سنگ، مارن، کنگلومرا و سنگ آهکی با میان‌لایه‌هایی از مارن شکل گرفته است. رشته‌کوه‌ها قسمت‌هایی از شمال غرب تا جنوب ارومیه را احاطه کرده‌اند. یکی از عارضه‌های مهم هیدرولیکی در گستره شهر ارومیه، رودخانه شهرچای می‌باشد که از ارتفاعات جنوبی شهر سرچشمه گرفته و در حال حاضر دشت ارومیه را که شهر ارومیه در آن قرار گرفته طی کرده و به دریاچه ارومیه می‌ریزد که شهر ارومیه در هر دو ساحل این رودخانه گسترش قابل توجهی داشته است. افزایش حدود ۲۰ برابری گستره شهر ارومیه در ۵۰ سال اخیر به علت توسعه ساخت و سازهای شهری و بررسی

-اولویت بندی معیارهای تأثیرگذار در تاب آوری
محدوده مورد مطالعه
-ارزیابی تاب آوری کالبدی شهر ارومیه در برابر سیلاب
و شناسایی نقاط آسیب پذیر

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

نظریه پردازان معتقدند بسیاری از تمدن‌های بزرگ تاریخ از جمله مایاها، مینوس و امپراتوری قدیمی مصری‌ها در نهایت به‌وسیله دشمنانشان و گسترش تأثیرات سیل، خشک‌سالی، زلزله، سونامی و مانند آن به‌زانو در آمده‌اند (Fagan, 1999). از دیدگاه مدرن، پیامدهای وقایع سونامی دسامبر ۲۰۰۴ که به آسیا ضربه وارد کرد، غیرقابل تصور است (بیش از سیصد هزار نفر در یک لحظه با حمله حجم زیاد آب از بین رفتند) اما این میزان در بافت تاریخی گسترده‌تر، منحصر به فرد یا رکورد شکن نیست زیرا در ارتباط با بلایای طبیعی نمونه‌های دیگری هم وجود دارد (Coppola, 2007) (جدول ۱).

ساختارهای زمین‌شناسی، توپوگرافی و زمین ریخت-شناسی شهر ارومیه نشان می‌دهد که توسعه ساخت و سازهای شهری در این مناطق کوهپایه‌ای و مرتفع سبب از بین رفتن آبراهه‌های طبیعی و در نتیجه تغییر شرایط هیدروژئولوژیکی شده است. لذا همین عوامل احتمال وقوع خطر سیلاب‌های شهری و عواقب و آسیب‌های ناشی از آن را در این شهر بالا می‌برد و همین امر سبب شده است که در این پژوهش میزان تاب آوری شهر ارومیه را در برابر مخاطره طبیعی (سیل)، مورد سنجش و ارزیابی قرار دهیم. بنابراین هدف مطالعه حاضر، بررسی اثرگذاری شاخص‌های (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی) در تاب آوری شهر ارومیه در برابر سیلاب می‌باشد. به بیان دیگر با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر در راستای سنجش و تدوین راهبردهای تاب آوری شهر ارومیه، اهداف خود را به این صورت مشخص نموده است:
-شناسایی مهم‌ترین عامل در تاب آوری شهر ارومیه در برابر مخاطره طبیعی (سیل)

جدول ۱: اطلاعات مربوط به وقوع چند بلای مرگبار تاریخ

تعداد کشته شدگان	سال	بلايا
۱۱۰۰۰۰۰	۱۲۰۱	زلزله مدیترانه (مصر و سوریه)
۸۳۰۰۰	۱۵۵۶	زلزله شانزی (چین)
۳۰۰۰۰۰	۱۷۳۷	تیفون کلکته (هندوستان)
۲۲۰۰۰	۱۷۸۰	هاریکن کاربین (باربادوس)
۸۰۰۰۰	۱۸۱۵	ولکانو تامبرو (اندونزی)
۲۰۰۰۰۰۰	۱۹۱۷	اپیدمی آنفولانزا (جهان)
۳۰۰۰۰۰۰	۱۹۳۱	سیل رودخانه یانگزو
۵۰۰۰۰۰۰	۱۰۳۲	قحطی روسیه
۳۰۰۰۰۰	۱۹۷۰	سیکلون در بنگلادش
۶۵۰۰۰۰	۱۹۷۶	زلزله تانگشان (چین)

منبع: (Coppola, 2007)

می‌دهد که هر چند نمی‌توان به‌طور کامل اثرات وقوع بلایای طبیعی را از بین برد، می‌توان با بهره‌گیری از تکنیک‌هایی مدیریتی زمان رسیدن به حالت عادی را کوتاه‌تر و در واقع جوامع محلی را تاب آور کرد.

با توجه به ظرفیت‌های موجود در بلایای طبیعی همیشه این نگرانی وجود دارد که در صورت وقوع می‌تواند پیامدهای متفاوتی را برجای بگذارند که در برخی از موارد غیرقابل جبران است اما بررسی‌ها نشان

خصوصیات جامعه‌ی تاب‌آور: امروزه برای درک ویژگی‌های و خصوصیات جوامع تاب‌آور مطالعات زیادی صورت گرفته است برای نمونه کاپا^۴ مطالعه‌ای با عنوان «شناسایی مطلوب‌ترین استراتژی بهبود تاب‌آوری اکولوژیکی در برابر سیل در مناطق آسیب‌پذیر اکولوژیکی، انجام داد و به این نتیجه رسید که مسائل مدیریت در تاب‌آوری بسیار حائز اهمیت است؛ ۱- توانایی تحمل شوک‌ها و ضربه‌های وارده از یک خطر به‌گونه‌ای که خطر تبدیل سانحه نگردند (بنابراین احتمال شکست را کاهش می‌دهد). ۲- توانایی برگشت به عقب پس از سانحه (بنابراین بتواند عواقب شکست را کاهش دهد). ۳- امکان و فرصت برای تغییر و پذیرش پس از سانحه (بنابراین زمان مورد نیاز برای بهبودی و همچنین مقدار آسیب‌پذیری را کاهش دهد). لذا برای ایجاد سکونتگاه‌های تاب‌آور با تأکید بر نقش مدیران محلی، اشکال مختلف سرمایه نقش دارند که سرمایه اجتماعی با تأکید بر مؤلفه‌های اعتماد، شبکه‌ها و هنجارها، یکی از انواع سرمایه‌های تأثیرگذار است (Caia et al, 2011).

پیشینه پژوهش

در زمینه تاب‌آوری شهری در برابر مخاطرات طبیعی در جامعه بین‌المللی و در ایران مطالعات گوناگونی انجام شده است که در ذیل به چند مورد آن اشاره می‌شود؛ در سطح بین‌المللی؛ لئون^۵ و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان مورفولوژی شهری به‌عنوان یک ابزار برای تاب‌آوری سریع در برابر سونامی مطالعه موردی: تالچاهونو شیلی، به این نتیجه می‌رسد که شکل و مقر شهر و مورفولوژی آن نقش بسزایی در تاب‌آوری در برابر سونامی دارد. گیلارد^۶ در مطالعه‌ای در سال ۲۰۰۷ با عنوان "تاب‌آوری جوامع سنتی در برابر بلایای طبیعی" انجام داده و به این نتیجه رسید که جوامع سنتی در مواجهه با بلایای طبیعی با استفاده از چهار بعد ماهیت خطر، میزان تاب‌آوری، ساختار فرهنگی، و سیاست‌های مدیران می‌توانند مقاومت نشان دهند. آلن^۷ (۲۰۱۰)؛ در پژوهشی تاب‌آوری شهرها و نقش فضاهای باز در تاب‌آوری در برابر زمین‌لرزه را مطرح نموده و بر نقش برنامه‌ریزی شهری و برنامه باز

تاب‌آوری: کلمه تاب‌آوری^۲ از لغت لاتین Resilio به معنای " به‌طور ناگهانی عقب نشینی کردن"^۳ استخراج شده است، اگر چه هنوز در اینکه این کلمه ابتدا در چه رشته‌ای استفاده شده است اختلاف نظر وجود دارد. ولی اتفاق نظر بر مهم‌ترین شاخص‌های تاب‌آوری وجود دارد که در ذیل به‌صورت خلاصه‌وار توضیح داده شده است.

تاب‌آوری اجتماعی: تاب‌آوری اجتماعی به ظرفیت افراد برای یادگیری از تجربه‌ها و شرکت آگاهانه در یادگیری در تعامل با محیط اجتماعی و فیزیکی اشاره دارد (Herrera, 2006). این رویکرد به‌جای تمرکز بر آسیب‌پذیری‌های جامعه به ظرفیت‌های سازگاری آن توجه می‌کند.

تاب‌آوری اقتصادی: تاب‌آوری در اقتصاد، به‌عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات است؛ به‌طوری که آن‌ها را قادر به کاهش خسارات و زیان‌های بالقوه ناشی از مخاطرات سازد (Rose, 2004).

تاب‌آوری نهادی: در این بعد ویژگی‌های فیزیکی سازمان‌ها از جمله تعداد نهادهای محلی، دسترسی به اطلاعات، نیروها و افراد آموزش دیده و داوطلب، پایبندی به دستورالعمل‌های مدیریت بحران، به‌هنگام بودن قوانین و مقررات، قوانین و مقررات بازدارنده و تشویقی به‌ویژه در امر ساخت و ساز مسکن، تعامل نهادهای محلی با مردم و نهادهای دولتی، رضایت از عملکرد نهادها، مسئولیت‌پذیری نهادها و نحوه مدیریت یا پاسخگویی به سوانح نظیر ساختار سازمانی، ارزیابی می‌شود (Tierney, 2007).

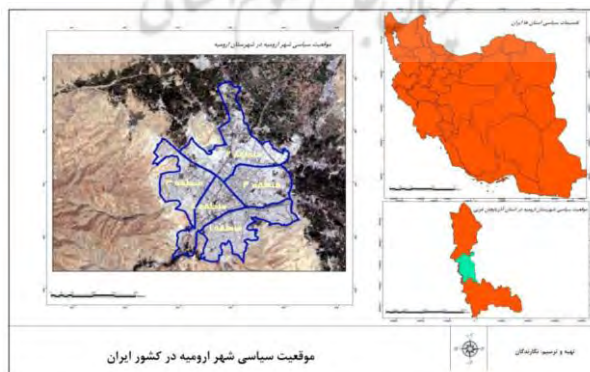
تاب‌آوری کالبدی: تاب‌آوری کالبدی به واکنش جامعه و ظرفیت بازسازی بعد از سانحه نظیر پناهگاه‌ها، واحدهای مسکونی، تسهیلات سلامتی و زیرساختی مانند خط لوله، جاده‌ها و وابستگی آن‌ها به زیرساخت‌های دیگر اشاره دارد. همچنین در بعد کالبدی علاوه بر تأمین سرپناه‌هایی برای آسیب‌دیدگان بعد از وقوع بحران، به اصولی برای طراحی کالبد قبل از وقوع بحران پرداخته می‌شود (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۰).

آوری جوامع محلی در برابر بلایای طبیعی با تأکید بر سیلاب مطالعه موردی: حوضه‌های گردشگری چشمه کيله تنکابن و سردآبرود کلاردشت» یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که عوامل فردی، اجتماعی- فرهنگی و شایستگی جوامع همراه با عوامل زیرساختی در وضعیت مناسبی قرار داشته و در عین حال نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که عوامل مدیریتی - نهادی و پس از آن عوامل فردی بیشترین تأثیر در ارتقاء و بهبود تاب آوری ساکنین دو حوضه نمک‌آبرود و سردآبرود دارند.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان ارومیه یکی از شهرستان‌های چهارده‌گانه استان آذربایجان غربی است که در قسمت میانی استان قرار گرفته است. شهرستان ارومیه از شمال به شهرستان سلماس، از جنوب به شهرستان نقده و مهاباد، از شرق به دریاچه ارومیه و از غرب به مرز ایران و ترکیه محدود می‌شود. شهر ارومیه مرکز شهرستان و نیز مرکز استان آذربایجان غربی است که در فاصله ۱۸ کیلومتری دریاچه ارومیه، در مختصات ۴۵ درجه و ۴ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۳۳ دقیقه عرض شمالی در داخل جلگه‌ای به طول ۷۰ کیلومتر و به عرض ۳۰ کیلومتر قرار گرفته است (مهندسين مشاور طرح و آمایش، ۱۳۹۲). این شهر در آخرین سرشماری ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) دارای جمعیت ۷۳۶۲۲۴ نفری می‌باشد که در مجموع در پنج منطقه از مجموعه مناطق این شهر گسترده شده‌اند.

توانی در بازسازی تاب آور تأکید می‌کند، وایل^۸ و کامپنلا^۹ (۲۰۰۵)؛ در مطالعه‌ای با عنوان تاب آوری شهری، به موضوعات هویت شهری، باز توانی و برنامه-ریزی توجه داشته و آن را در تاب آوری شهرها مؤثر می‌دانند و فرآیند باز توانی در جوامع تاب آور از طریق احیای سریع عملکردها، دوباره سازی ویرانی‌ها، یادآوری گذشته و درس آموزی از آن در راستای بهبود شرایط و توسعه آینده را مطرح می‌نمایند. در ایران نیز مطالعات گوناگونی در خصوص تاب آوری شهری به‌ویژه تاب آوری در برابر زلزله صورت گرفته است که از نمونه‌های آن می‌توان به مطالعه رضایی (۱۳۹۲)؛ تحت عنوان «ارزیابی تاب آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی مطالعه موردی: زلزله‌ی محله‌های شهر تهران» نتایج پژوهش نشان می‌دهد که محله‌های قیطریه، ستارخان، نارمک و قلعه مرغی از نظر تاب آوری اقتصادی و نهادی به ترتیب در رتبه‌های اول تا چهارم قرار دارند. معظمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ در مطالعه‌ای با عنوان «سنجش و تدوین راهبردهای تاب آوری در مقابل بحران، در بافت قدیم شهری مطالعه موردی: محله فیض آباد کرمانشاه» نشان می‌دهد که موقعیت محله فیض آباد کرمانشاه در حالت تدافعی و در وضعیت متوسطی قرار دارد و مهم‌ترین راهبرد در این زمینه، تدوین سند راهبردی و مشارکت نیروهای اجتماعی مؤثر در قوانین به‌منظور ساماندهی بافت قدیم شهری می‌باشد. رمضان زاده و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «تبیین ساختارها اجتماعی- اقتصادی تاب

شکل ۱: موقعیت سیاسی شهر ارومیه در کشور ایران

مأخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۶

مواد و روش تحقیق

مطالعه حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش پیمایشی و توصیفی-تحلیلی می‌باشد. در این پژوهش به منظور بررسی مؤلفه‌های اجتماعی و اقتصادی و نهادی تأثیرگذار در تاب آوری شهری نخست از طریق میدانی و پرسشنامه اقدام به جمع آوری داده‌های مورد نیاز شد. تعداد حجم نمونه پرسشنامه‌ها با توجه به جمعیت شهر ارومیه در سرشماری ۱۳۹۵ براساس فرمول کوکران ۳۲۳ نمونه برآورد شده است. در مرحله بعد از هر منطقه شهری، یک محله به صورت تصادفی انتخاب گردید و سپس با توجه به سهم هر محله از کل جمعیت شهر افرادی به صورت تصادفی انتخاب شدند. در روش دوم، برای مشخص نمودن تأثیر مؤلفه کالبدی بر تاب آوری شهری از ۸ شاخص اصلی تأثیرگذار بر کاهش آسیب پذیری کالبدی شهر در برابر سیلاب استفاده گردید، وزن دهی شاخص‌ها از طریق پرسشنامه پخش شده بین متخصصان و مهندسان شهری مشخص و سپس مناطق تاب آور در برابر سیل مشخص شدند.

یافته‌های تحقیق

به منظور دست یابی به هدف پژوهش (شناسایی مناطق تاب آور در برابر مخاطره طبیعی سیل) از دو روش متفاوت استفاده شده است. نخست اقدام به

سنجش تاب آوری اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی - نهادی، شد. همان‌طور که در بالا ذکر شد تعداد ۳۲۳ نمونه از حجم جامعه براساس میزان سهم جمعیت مناطق نسبت که کل جمعیت شهر، در هر یک از مناطق پخش شد که نتایج آن در ذیل ذکر شده است.

تحلیل وضعیت اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار بر تاب آوری مناطق شهری

به منظور بررسی وضعیت اجتماعی - فرهنگی در مناطق مورد مطالعه، شش مؤلفه انتخاب شد (جدول ۲). محاسبات انجام شده برای تعیین سطح وضعیت اجتماعی - فرهنگی مناطق شهری نشان می‌دهد که میانگین مؤلفه‌های مطالعه شده از حداقل ۲/۱۲ در مؤلفه شناخت افراد محله زندگی تا حداکثر میانگین ۳/۸۱ در مؤلفه آگاهی از ضوابط و معیارهای زندگی هدفمند در نوسان است. مؤلفه همکاری و همگرایی در بین مردم در قبل و حین سیل، با کمترین دامنه تغییرات میانگین یعنی ۰/۶۱، به عنوان مطلوب‌ترین مؤلفه در شاخص اجتماعی - فرهنگی مناطق مختلف شهر ارومیه مشخص گردید. همچنین مؤلفه آگاهی از ضوابط و معیارهای زندگی هدفمند با دامنه تغییرات ۱/۴۳ در سایر مناطق شهری به عنوان نامطلوب‌ترین مؤلفه در شاخص اجتماعی - فرهنگی معرفی شد.

جدول ۲: میانگین شاخص اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار در تاب آوری مناطق شهری

مؤلفه‌ها	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵
شاخص آگاهی از ضوابط و معیارهای زندگی هدفمند	۳/۷۸	۲/۹۴	۳/۴۳	۲/۳۸	۳/۸۱
اجتماعی آگاهی از حقوق شهروندی	۳/۶۵	۲/۸۳	۳/۳۱	۳/۳۲	۳/۶۲
فرهنگی همکاری و همگرایی مردم در قبل و حین سیل	۲/۸۹	۳/۰۴	۳/۳۶	۲/۸۸	۲/۷۵
سلامت روحی و روانی افراد در قبل و حین سیل	۳/۲۸	۳/۰۱	۳/۰۸	۲/۲۷	۳/۴۱
سلامت جسمی افراد در قبل و حین سیل	۳/۰۶	۲/۷۶	۳/۱۱	۲/۲۹	۳/۶۹
شناختن افراد محله زندگی	۲/۳۷	۲/۸۱	۳/۲۶	۲/۹۱	۲/۱۲

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

۰/۰۵ است. بر این اساس مشاهده می‌شود که وضعیت اجتماعی - فرهنگی در مناطق شهری بررسی شده بالاتر از حد متوسط می‌باشد. بدین معنی که با توجه به حد پایین (۲/۱۲) و حد بالای (۳/۸۱) این شاخص،

براساس جدول ۳ میانگین کل مؤلفه‌های شاخص اجتماعی- فرهنگی در تمام مناطق شهری ارومیه برابر با ۳/۰۱ است که بیشتر از میانگین نظری (۲/۱۲) می‌باشد. همچنین سطح معناداری محاسبه شده کمتر

استفاده شد. نتایج محاسبات در جدول ۴ نشان می‌دهد که منطقه ۳ شهر ارومیه با میانگین ۶۵/۳۰، مطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی بوده و منطقه ۴ شهر ارومیه با میانگین ۶۰/۳۴، نامطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی می‌باشد.

شاخص اجتماعی - فرهنگی در مناطق شهری ارومیه با میانگین (۳/۰۱) گرایش مثبت داشته و می‌توان چنین نتیجه گرفت که مناطق ۵ گانه شهر ارومیه از لحاظ شاخص اجتماعی - فرهنگی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. در ادامه برای بررسی و رتبه‌بندی مناطق از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی از آزمون توکی^{۱۰}

جدول ۳: آزمون تحلیل واریانس یک طرفه جهت مقایسه میانگین شاخص اجتماعی - فرهنگی

متغیر	منع	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار f	sig
شاخص اجتماعی - فرهنگی	بین گروهی	۳۷۴/۵۷	۳	۱۲۱/۵۲		
	درون گروهی	۹۳۷۷/۱۸	۳۲۰	۴۷/۸۴	۳/۰۱	۰/۰۴۱
	کل	۹۷۵۱/۷۵	۳۲۳			

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول ۴: مناطق اولویت دار از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی با استفاده از آزمون Tukey

مناطق	فراوانی	میزان آلفا =
		۰/۰۵
		۱
منطقه ۱	۷۲	۶۲/۹۸
منطقه ۲	۶۳	۶۲/۵۲
منطقه ۳	۸۰	۶۵/۳۰
منطقه ۴	۵۸	۶۰/۳۴
منطقه ۵	۵۰	۶۴/۲۷
		۰/۰۲۵
		Sig.

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

کمیت و کیفیت مسکن در نوسان است. مؤلفه آگاهی از کمیت و کیفیت مسکن با بیشترین دامنه تغییرات میانگین (۱/۹۱) نامطلوب‌ترین مؤلفه اقتصادی تأثیرگذار در تاب آوری مناطق شهری در شهر ارومیه می‌باشد، در حالی که مؤلفه نبود مشکل در فعالیت شغلی در صورت وقوع سیل با کمترین دامنه تغییرات میانگین (۰/۹) مطلوب‌ترین مؤلفه اقتصادی تأثیرگذار در تاب آوری مناطق شهری در شهر ارومیه است.

تحلیل وضعیت اقتصادی تأثیرگذار بر تاب آوری مناطق شهری

به منظور بررسی وضعیت اقتصادی در مناطق شهری از ۸ مؤلفه تأثیرگذار در تاب آوری اقتصادی استفاده شد (جدول ۵). محاسبات انجام شده جهت تعیین وضعیت اقتصادی در مناطق شهری نشان می‌دهد که میانگین مؤلفه‌های مطالعه شده از حداقل ۱/۷۸ در مؤلفه رضایت از آینده شغلی تا حداکثر ۳/۷۷ در مؤلفه آگاهی از

جدول ۵: میانگین شاخص اقتصادی تأثیرگذار در تاب آوری مناطق شهری

میانگین					مؤلفه‌ها
منطقه ۵	منطقه ۴	منطقه ۳	منطقه ۲	منطقه ۱	
۳/۴۲	۲/۰۹	۲/۹۴	۲/۷۵	۳/۲۴	رضایت از استحکام مسکن
۳/۳۲	۱/۷۸	۲/۵۶	۲/۸۴	۳/۰۵	رضایت از آینده شغلی
۲/۸۷	۱/۹۷	۲/۴۴	۲/۳۲	۲/۸۲	شاخص نبود مشکل در فعالیت‌های شغلی در صورت وقوع سیل
۳/۰۴	۲/۰۱	۲/۲۰	۲/۱۲	۲/۹۷	اقتصادی نداشتن وابستگی به یک شغل
۲/۶۲	۱/۸۲	۲/۰۴	۱/۹۸	۲/۴۵	وضعیت برابری درآمد بین اقشار مختلف
۳/۵۸	۲/۲۶	۲/۹۷	۲/۴۱	۳/۳۶	رضایت از درآمد شخصی خود
۲/۰۳	۳/۶۴	۲/۷۸	۳/۰۲	۲/۵۱	میزان درآمد صرف شده در کالاهای ضروری زندگی
۳/۷۷	۱/۸۶	۲/۳۴	۲/۲۸	۳/۱۴	آگاهی از کمیت و کیفیت مسکن

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

گرفت که مناطق ۵ گانه شهر ارومیه از لحاظ شاخص اقتصادی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. همچنین در ادامه اقدام بررسی و رتبه‌بندی مناطق از لحاظ تاب آوری اجتماعی - فرهنگی شد. نتایج محاسبات در جدول ۷ نشان می‌دهد که منطقه ۵ شهر ارومیه با میانگین ۲۴/۷۴، مطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری اقتصادی بوده و منطقه ۴ شهر ارومیه با میانگین ۲۱/۳۶، نامطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری اقتصادی می‌باشد.

براساس جدول ۶ میانگین تمام مؤلفه‌های شاخص اقتصادی تأثیرگذار در تاب آوری مناطق شهری ارومیه برابر ۲/۶۳ می‌باشد که بیشتر از میانگین نظری (۲/۵۳) است و شاخص اقتصادی تأثیرگذار در تاب آوری شهری بالاتر از حد نرمال می‌باشد. به بیان دقیق‌تر با توجه به حد پایین (۱/۷۸) و حد بالای (۳/۷۷) شاخص (اقتصادی)، میانگین تمام مؤلفه‌های اقتصادی در مناطق شهری ارومیه با میانگین (۲/۶۳) گرایش منفی داشته، بدین معنی که گرایش به حد پایین نسبت به گرایش به حد بالا بسیار شدیدتر است و می‌توان چنین نتیجه

جدول ۶: آزمون تحلیل واریانس یک طرفه جهت مقایسه میانگین شاخص اقتصادی

متغیر	منبع	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار f	sig
شاخص اقتصادی	بین گروهی	۲۷۰/۰۵۵	۳	۹۱/۰۱۷	۲/۶۳	/۰۰۹۰
	درون گروهی	۴۵۱۹/۵۱۰	۳۲۰	۲۲/۵۲۸		
	کل	۴۷۸۹/۵۶۵	۳۲۳			

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول ۷: مناطق اولویت دار از لحاظ تاب آوری اقتصادی با استفاده از آزمون Tukey

میزان الفا =		
مناطق	فراوانی	۰/۰۵
		۱
منطقه ۱	۷۲	۲۴/۰۸
منطقه ۲	۶۳	۲۲/۳۸
منطقه ۳	۸۰	۲۲/۵۶
منطقه ۴	۵۸	۲۱/۳۶
منطقه ۵	۵۰	۲۴/۷۴
Sig.		۰/۰۱۲

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

توسعه پایدار محیط جغرافیایی

جدول ۱۰: مناطق اولویت دار از لحاظ تاب آوری مدیریتی - نهادی با استفاده از آزمون Tukey

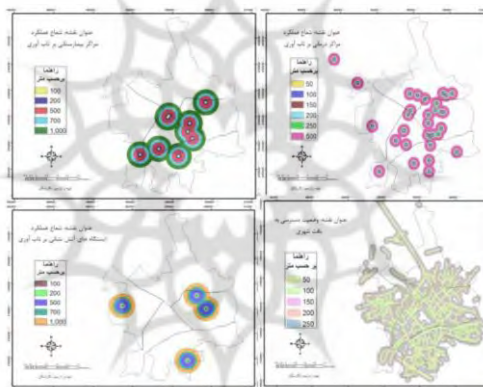
مناطق	فراوانی	میزان آلفا = ۰/۰۵
۱		
منطقه ۱	۷۲	۳۲/۱۲
منطقه ۲	۶۳	۳۱/۰۲
منطقه ۳	۸۰	۳۱/۵۳
منطقه ۴	۵۸	۳۰/۲۳
منطقه ۵	۵۰	۳۲/۶۴
Sig.		۰/۰۱۲

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

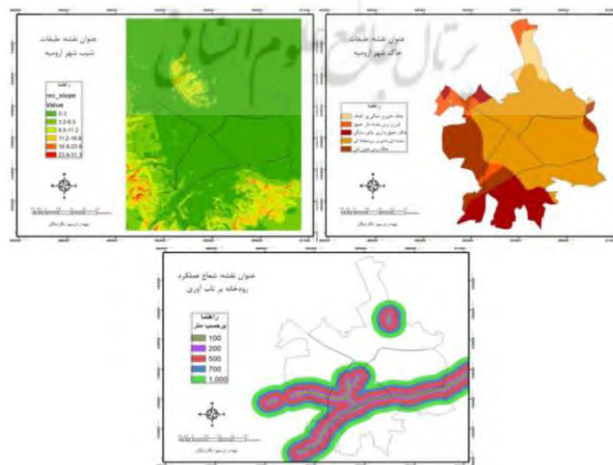
به شریان‌های اصلی شهر، دسترسی به مراکز آتش-نشانی، میزان فاصله از رودخانه‌ها، درصد شیب محدوده ساخت و ساز شهری و نوع خاک بستر در محدوده ساخت و ساز شهری) استفاده شده است (شکل‌های ۲ و ۳).

تحلیل وضعیت کالبدی تأثیرگذار بر تاب آوری مناطق شهری

به منظور بررسی وضعیت کالبدی تأثیرگذار بر تاب آوری مناطق شهری ارومیه از ۷ مؤلفه (دسترسی به مراکز بیمارستانی، دسترسی به مراکز درمانی، دسترسی

شکل ۲: نقشه شعاع عملکرد مراکز درمانی، مراکز بیمارستانی، شریان‌های اصلی شهر، مراکز آتش نشانی (از راست به چپ) نقشه شعاع عملکرد مراکز درمانی، مراکز بیمارستانی، شریان‌های اصلی شهر، مراکز آتش نشانی
مأخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۶

شکل ۳: نقشه نوع خاک بستر محدوده ساخت و ساز شهر، نوع شیب بستر محدوده ساخت و ساز شهر، فاصله از رودخانه‌ها
مأخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۶

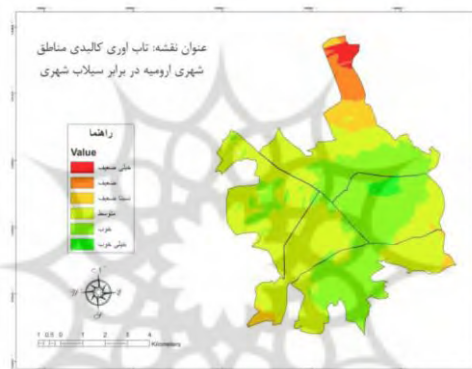
در ادامه روند عملیات پژوهش پس از تهیه لایه‌های شبکه‌ای Fuzzy ANP، اقدام به وزن دهی زیرشاخص‌ها مربوطه، از طریق مدل تصمیم‌گیری فرآیند تحلیل شد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: اوزان نهایی برای هر کدام از زیر شاخص‌های مؤلفه کالبدی با استفاده از مدل Fuzzy ANP

کالبدی					معیاری		
فاصله از مراکز	فاصله از شریان‌های اصلی شهر	فاصله از مراکز درمانی	فاصله از مراکز بیمارستانی	فاصله از رودخانه	شیب محدود	نوع خاک	زیر معیار
آتش نشانی	آتش نشانی	آتش نشانی	آتش نشانی	آتش نشانی	مورد مطالعه	مورد مطالعه	مورد مطالعه
۰/۱۵۲	۰/۱۴۵	۰/۱۶۷	۰/۱۸۴	۰/۱۳۸	۰/۱۱۶	۰/۰۹۸	

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

در ادامه جهت مدل‌سازی فضای و پهنه‌بندی منطقه، ابزار weighted overlay همپوشانی کرده و نقشه خروجی آن به صورت زیر نمایان شد.

شکل ۴: نقشه نهایی تاب‌آوری کالبدی مناطق شهری ارومیه در برابر سیلاب شهری با استفاده از مدل تحلیل شبکه‌ای فازی
مأخذ: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۶

مساحت کل شهر ارومیه در وضعیت متوسط تاب‌آوری کالبدی قرار دارد. به بیان دقیق‌تر، منطقه ۴ شهر ارومیه به علت برخورداری از مراکز بیمارستانی، درمانی و سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تاب‌آوری کالبدی دارای وضعیت متوسط به بالا می‌باشد (۹۹ درصد) که ۰/۴۲ از مساحت آن یعنی ۱۲۴۶۴۰۲۳ متر مربع از لحاظ تاب‌آوری کالبدی در وضعیت خوب و خیلی خوب قرار دارد. اما نامطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب‌آوری کالبدی، منطقه ۲ شهر ارومیه می‌باشد که ۰/۰۹ درصد از مساحت این منطقه (۵۶۲۲۴۵۳ متر مربع) در وضعیت تاب‌آوری ضعیف و خیلی ضعیف قرار دارد و همین امر باعث شده از لحاظ رتبه‌بندی در پایین‌ترین رده از لحاظ تاب‌آوری کالبدی قرار گیرد.

براساس شکل ۴ بیشتر مساحت شهر دارای گرید تاب‌آوری کالبدی متوسط به بالا می‌باشد. به بیان دقیق عملکرد وزن متغیرهای شاخص کالبدی سبب شده که قسمت شمالی شهر ارومیه به علت قرار گرفتن در فاصله بیشتر نسبت به مراکز درمانی، آتش نشانی و... دارای عملکرد خیلی ضعیف در حوزه تاب‌آوری می‌باشد. این در حالی است که مرکز شهر به علت دسترسی بهتر به مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تاب‌آوری، دارای عملکردی مطلوب و خیلی خوب می‌باشند. در ادامه جهت شناسایی و رتبه‌بندی مناطق تاب‌آور، از میزان مساحت هر منطقه با توجه به نوع گرید (تاب‌آوری خیلی ضعیف، ضعیف، متوسط، خوب، خیلی خوب) استفاده شد (جدول ۱۲ و ۱۳). براساس جدول ۱۲ و ۱۳، ۰/۵۴ از

جدول ۱۲: مناطق اولویت دار از لحاظ تاب آوری کالبدی در برابر سیلاب با استفاده از مدل Fuzzy ANP بر حسب متر مربع

تاب آوری کالبدی						مناطق
خیلی خوب	خوب	متوسط	نسبتاً ضعیف	ضعیف	خیلی ضعیف	
۰/۰۰۰	۲۴۰۰۷۹۴۵/۸۱	۳۴۵۴۰۲۶۶/۸۸	۳۷۰۹۸۷/۷۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۱
۰/۰۰۰	۲۳۹۷۰۳۹۲/۰۸	۲۸۲۷۷۹۳۷/۱۵	۲۶۳۶۰۸۲/۲۷	۲۰۱۳۶۹۷/۱۴	۹۷۲۶۷۴/۴۲	منطقه ۲
۰/۰۰۰	۲۶۰۴۲۵۵۸/۰۸	۲۷۸۱۲۸۴۵/۰۱	۸۴۶/۸۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۳
۹۶۶۶۰۹/۲۵	۲۳۹۶۱۴۳۷/۰۴	۳۴۴۵۹۰۶۸/۶۶	۱۳۷۲۵۴/۸۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۴
۰/۰۰۰	۲۳۹۵۸۱۴۴/۰۹	۲۷۸۱۴۰۲۷/۲۹	۶۳۵۸۰۰/۳۶	۵۲۴۱۳۷۱/۸۰	۰/۰۰۰	منطقه ۵

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول ۱۳: مناطق اولویت دار از لحاظ تاب آوری کالبدی در برابر سیلاب با استفاده از مدل Fuzzy ANP بر حسب درصد

تاب آوری کالبدی						مناطق
خیلی خوب	خوب	متوسط	نسبتاً ضعیف	ضعیف	خیلی ضعیف	
۰/۰۰۰	۰/۴۰۷	۰/۵۸۶	۰/۰۰۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۱
۰/۰۰۰	۰/۴۱۴	۰/۴۸۸	۰/۰۴۵	۰/۰۳۴	۰/۰۱۷	منطقه ۲
۰/۰۰۰	۰/۴۸۴	۰/۵۱۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۳
۰/۰۱۶	۰/۴۰۳	۰/۵۷۹	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۴
۰/۰۰۰	۰/۲۲۹	۰/۲۶۵	۰/۰۱۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	منطقه ۵
۰/۰۰۳	۰/۴۳۲	۰/۵۴۰	۰/۰۱۲	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	درصد کل

مأخذ: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۶

بحث و نتیجه گیری

و ۱ شهر ارومیه با میانگین ۲۴/۷۴ و ۲۴/۰۸ مطلوب‌ترین مناطق از لحاظ تاب آوری اقتصادی بوده و حاکی از این است که مرفه‌ترین مناطق شهر ارومیه هستند که بیشتر در جهت غرب و جنوب غربی شهر گسترده‌اند. از لحاظ تاب آوری مدیریتی- نهادی مناطق ۵ و ۱ شهر ارومیه با میانگین ۳۲/۶۴ و ۳۲/۱۲ مطلوب‌ترین مناطق از لحاظ تاب آوری مدیریتی- نهادی می‌باشند. از لحاظ تاب آوری کالبدی، مناطق ۴ و ۳ شهر ارومیه مطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری در برابر سیل می‌باشند. از لحاظ تاب آوری کالبدی، مناطق ۴ و ۳ شهر ارومیه مطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری در برابر سیل از سایر مناطق شهر مطلوب‌تر بوده و منطقه ۴ شهر ارومیه علیرغم وضعیت خوب کالبدی، در مجموع نامطلوب‌ترین منطقه از لحاظ تاب آوری در برابر سیل می‌باشد. بنابراین ضروری است که برنامه‌ریزان و مسئولان امور شهری با توجه به نیاز هر منطقه و

امروزه مطالعات در مورد تاب آوری جامعه در برابر بلایای طبیعی از جایگاه مناسبی برخوردار است زیرا در این زمینه مطالعات زیادی در جهان صورت گرفته است که هدف بیشتر این مطالعات بهبود وضعیت تاب آوری ساکنین در راستای مدیریت ریسک مخاطرات طبیعی می‌باشد. یکی از مهم‌ترین مخاطرات طبیعی در سطح جهان سیل می‌باشد که سالیانه علاوه بر هزینه مادی باعث از بین رفتن و کشته شدن بسیاری از جانداران (انسان و حیوانات) در سایر نقاط جهان می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مناطق ۵ گانه این شهر از لحاظ شاخص‌های مطرح شده دارای اختلاف می‌باشند به طوری که از لحاظ شاخص اجتماعی - فرهنگی، منطقه ۳ و ۵ شهر ارومیه با میانگین ۶۵/۳۰ و ۶۴/۲۷ مطلوب‌ترین مناطق از لحاظ تاب آوری اجتماعی- فرهنگی بوده که مهم‌ترین علت آن را می‌توان در هم زبانی، هم قوم بودن (کرد) و... در این مناطق دانست که باعث افزایش میانگین مؤلفه‌های این شاخص شده است. از لحاظ شاخص اقتصادی، منطقه ۵

توسعه پایدار محیط جغرافیایی

-افزایش سطح آگاهی ساکنان نسبت تأثیرپذیری فرهنگی و روابط اجتماعی ساکنان بر کاهش آسیب پذیری، از طریق تشکیل انجمن‌ها
-افزایش هماهنگی و ملزم ساختن سازمان‌های مسئول در امر مدیریت بحران
-استفاده از دانش، نوآوری و آموزش برای ایجاد جامعه‌ای تاب آور
-تهیه نقشه و طرح‌های تخلیه محله‌ها، نواحی و مناطق شهری، همراه با محل‌های اسکان موقت شهروندان
-تأمین امکانات حیاتی و خدماتی (بیمارستان و مراکز درمانی) در هر منطقه با توجه به میزان جمعیت
-توزیع فضاهای باز متناسب در درون بافت‌های هر منطقه جهت استقرار نیروهای امدادی و همچنین برپایی اسکان موقت

به صورت ریز مقیاس برای آن منطقه برنامه‌ریزی نموده تا در هنگام بروز مخاطرات کمترین آسیب به هر بخش وارد آید، یا به بیانی دیگر برای هر منطقه و هر بخش براساس کاستی‌های آن برنامه‌ریزی نموده تا در برابر سوانح و مخاطرات تاب آور باشد. بر همین اساس اقدامات پیشگیری کننده از وارد آمدن خسارات و یا تاب‌آوری در برابر سیل در این شهرستان و شهر ارومیه می‌بایست در اولویت برنامه‌ریزی دست‌اندرکاران این شهر قرار گیرد. بر این اساس پیشنهادهای زیر قابل ذکر است:
-تقویت نهادهای فرهنگی، ورزشی و آموزشی برای هدایت جمعیت به سوی سبک زندگی پایدار و تاب‌آوری در برابر مخاطرات طبیعی

پی نوشت

1-Flood

که هنوز مقاومت قبلی دارد تعریف کرد (فنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۸).

3-Back to jump

4-Caia

5-Leon

6-Gaillard

۲-تاب‌آوری راهی برای درک رشد غیرمستقیم سیستم‌های بوم‌شناسی می‌باشد، همچنین می‌توان تاب‌آوری را معیاری برای توانایی سیستم برای جذب تغییرات در حالی
7-Allan
8-Vale
9-Campanella
10-Tukey

<https://hmsp.modares.ac.ir/article-21-9255-fa.html>

-رمضان زاده لسبوئی، م. و بدری، س.ع.، ۱۳۹۳. تبیین ساختارها اجتماعی - اقتصادی تاب‌آوری جوامع محلی در برابر بلایای طبیعی با تأکید بر سیلاب مطالعه موردی: حوضه‌های گردشگری چشمه کیله تنکابن و سردآبرود کلاردشت، فصلنامه جغرافیا: ۱۲، (۴۰)، ص ۱۰۹-۱۳۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=227127>

-سپهر، ع. و کاویان، ر.، ۱۳۹۳. طبقه‌بندی تحمل پذیری مناطق شهری کلان‌شهر مشهد به مخاطرات محیطی با استفاده از برنامه‌ریزی خطی تعامل تناوبی سیموس SIMUS، فصلنامه جغرافیا و مخاطرات محیطی: ۳، (۹)، ص ۱۲۵-۱۴۱.

منابع

-حسین زاده، س.ر. و جهادی طرقي، م.، ۱۳۸۶. اثرات گسترش شهر مشهد بر الگوی زهکشی طبیعی و تشدید سیلاب‌های شهری، پژوهش‌های جغرافیایی، (۹۲)، ص ۲۱۳-۲۳۳. https://jrg.ut.ac.ir/article_18962.html
-رضایی، م.ر.، ۱۳۹۲. ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی مطالعه موردی: زلزله محله‌های تهران، فصلنامه مدیریت بحران، (۳)، ص ۲۵-۳۶.
http://www.joem.ir/article_3780.html
-رفیعیان، م.م. رضایی، م.ر.، عسکری، ع.، پرهیزکار، ا. و شایان، س.، ۱۳۹۰. تبیین مفهومی تاب‌آوری و شاخص سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع محور (cbdm)، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، (۴)، ص ۱۹-۴۱.

-معظمی، ب. و رحیمی، م.، ۱۳۹۵. سنجش و تدوین راهبردهای تاب آوری در مقابل بحران، در بافت قدیم شهری مورد پژوهی، محله فیض آباد کرمانشاه، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی: ۵ (۱۸)، ص ۲۳-۳۴.
<https://civilica.com/doc/1309225/>
 -مهندسان مشاور طرح و آمایش، ۱۳۹۲. طرح جامع شهر ارومیه.

<https://geoeh.um.ac.ir/index.php/geo/article/view/27975>

-فنی، ز. و معصومی، ل.، ۱۳۹۵. سنجش و ارزیابی تأثیر سبک زندگی بر میزان تاب آوری شهری، مطالعه موردی محلات قیطریه و شکوفه شمالی در مناطق ۱ و ۱۹، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی شهری: ۶ (۹)، ص ۸۴-۶۱.

http://urb.dehaghan.ac.ir/article_651343.html

-Adger, W.N., 2000. 'Social and ecological resilience; are they related?' *Progress in Human Geography*, 24(3), p. 347-364. <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.cornell.edu/dist/8/1294/files/2008/01/prghumangeog2000-resilience.pdf>
 -Allan, P. and Bryant, M., 2010. The critical role of open space in earthquake recovery: A Case Study, NZSEE Conference, Victoria University of Wellington, Wellington New Zealand.
 -Caia, Y.P., Huang, G.H., Tana, Q. and Chen, B., 2011. Identification of optimal strategies for improving eco-resilience to floods in ecologically vulnerable regions of a wetland, *Ecological Modeling*, 222, p. 360-369.
 -Campana, N.A. and Tucci, E.M.C., 2001. Predicting floods from urban development scenarios: Case study of the Diluvio basin, Porto Alegre, Brazil. *Urban Water*, 3, p. 113-124. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462075801000048>
 -Coppola, D., 2007. *Introduction to International Disaster Management Elsevier*.
 -Fagan, B., 1999. *Floods, Famines and Empires*, New York, Basic Books.
 -Gaillard, J.Ch., 2007. Resilience to traditional societies in facing natural hazards, *Disaster prevention and management*, 16(3), p. 522-544.
 -Herrera, 2006. *Assessing dependence on water for agriculture and social resilience*, Canberra: Bureau of Rural Sciences.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304380009008424>

-León, J. and March, A., 2014. Urban morphology as a tool for supporting tsunami rapid resilience: A case study of Talcahuano, Chile, *Habitat International*, July 2014, 43, p. 250-262.

-NOAA/NWS, 2009. Flood losses: complication of flood loss statistics [Online], NOAA gov climate research Center. Available: [http://www.weather.gov/oh/hic/flood stats/Flood Loss time series, shtml](http://www.weather.gov/oh/hic/flood%20stats/Flood%20Loss%20time%20series.shtml) [Accessed 25.08.2009].

-Rose, A., 2004. Defining and measuring economic resilience to disasters, *Disaster Prevention and Management*, 13, p. 307-314. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09653560410556528/full/html>

-Taheri, M.B. and Bozorgzade, M., 1996. *Urban floods*, Publication of Center of Considerations and Researches Urban Instrumental and Architecture, Tehran Iran.

-Tierney, K. and Bruneau, M., 2007. Conceptualizing and Measuring Resilience: A Key to Disaster Loss Reduction, *TR News*, p. 14-17.

-Vale, L.J. and Campanella, T.J., 2005. *The Resilient City: How Modern Cities Recover from Disaster- Axioms of resilience*; Oxford University Pre.

-Zhou, H., Jing'ai, W., Jinhong, W. and Huicong, J., 2010. Resilience to natural hazards: a geographic perspective, *Natural Hazards*, April 2010, 53(1), p. 21-41.